

Т. В. Мосякіна (Київ)

Образ церкви у творчості Гільдегарди Бінгенської

Т. Mosiakina (Kyiv)

Church Image in the Works of Hildegard of Bingen

Гільдегарда Бінгенська, як провісник *homo universalis* XII ст., у своїх роботах охоплювала широке коло питань та явищ: від анатомії людини до питань теодицеї. Чимало з них ґрунтувалися на візіях, які більшість вчених відносить до мігренозної аури [1, с. 78]. Дані видіння Гільдегарди згруповані у трьох збірках: «Scivias» (від лат. *Sci vias Domini*), «Liber vitae meritorum» та «Liber divinorum operum», де наявні як роздуми абатиси, так і відповідні зображення, що їх супроводжують.

Якщо «Liber vitae meritorum» постає як збірка, що найяскравіше виражає моральні погляди авторки [2, с. 114], а «Liber divinorum operum» є роботою, присвяченою феноменам творіння та проекційній парі «мікрокосм-макрокосм», то у першій збірці «Scivias», а саме у її другій частині, знаходимо описи візій Гільдегарди, присвячених феномену церкви. Щодо періоду створення самих зображень, більшість науковців погоджуються, датуючи їх останніми роками життя абатиси. Отже, ілюстрації могли бути як безпосередньо її авторства [3], так і авторства художників, що могли працювати у скрипторії абатства [4, с. 458].

Тема церкви у «Scivias» розглянута у III, IV, V та VI візіях. Тут вона постає персоніфікованою — у вигляді жінки.

Спершу, у III візії, церква з'являється як жінка велетенських розмірів, утроба якої заповнена натовпом людей [5, с. 117–118]. Образ церкви сповнений сйав, яке згодом змінює свої властивості у інших візіях.

Тут церква описується Гільдегардою як очисниця людської натури від темних «шкіряних риз», що відкриває їм сйаво спокою. Таким чином, Гільдегарда порівнює чорні шати з одягом неправедності, а світлі — з набутою святістю, та наголошує на ролі церкви як вчителя та провідника у спілкуванні з Богом.

При цьому, абатиса використовує досить натуралістичні метафори, такі як «дві зубні доріжки», що ведуть на схід та на північ, чи метафору «внутрішніх очей», які допомагають пастві осягнути природу церкви [5, с. 118–119].

У IV візії жінка стоїть біля круглої башти з білого каменю, три вікна якої декоровані смарагдами. Тут жінка репрезентує церкву зі святими отцями, є оточеною тими ж дітьми, що і у третій візії. Біла вежа — символізує

Святий Дух. Присутня ієрархічність: як церква є керованою Святим Духом, так і віруючі мають бути керованими церквою [5, с. 120–122].

У V візії церква описується як містичне тіло, тут вона не лише персоніфікована у вигляді жінки, а й саме її тіло має певні проєкції, кожна ділянка тіла наповнена символічним змістом та відповідним кольором. Ділянка від голови до горла — випромінює біле світло, наче кришталь. Від горла до пупка — червоне світло, при цьому, воно також має свою градацію. Від горла до пишних грудей — рудуватий колір, що нагадує світанок, а від грудей до пупка — сяє кольором, наче пурпурний гіацинт [5, с. 123–126].

На ділянці червоного кольору Гільдегарда розміщує найпрекраснішу серед жінок з непокритою головою, називаючи її «матір'ю і цвітом троянд та конвалій» та «нареченою наймогутнішого короля», що буде носити найдостойнішого з нащадків. Навколо неї Гільдегарда розташовує натовп людей, що прикрашені золотом та коштовним камінням. Над їх головами — сфера, що символізує невимовну слава Трійці.

Гільдегарда порівнює сонце із Словом Божим, що було явлене в світ, місяць при цьому символізує церкву. Абатиса вказує: по-перше, як місяць змінюється згідно зі своїми фазами, так і церква проходить періоди, коли її члени розвивають свої чесноти та періоди, коли вони зазнають нещастя, дякуючи недолікам людської натури; по-друге Гільдегарда наголошує на тому, що церква не може «запалюватись сама від себе», тобто не є сама по собі джерелом істини, а лише віддзеркалює світло сонця, тобто Слова Божого [5, с. 125].

Кожні ділянки містеріального тіла церкви мають своє значення в контексті історії церкви: ділянка з білим, наче кристал, світлом — символізує вчення апостолів, що охороняє недоторканність церкви; ділянка червонуватого світла від горла до пупка — символізує часи після апостолів, коли церква була достатньо сильною, а релігія — найбільш досконалою та благородною.

Крім того, описуючи церкву у візіях збірки «Scivias», Гільдегарда не лише переносить принцип організації макрокосму на мікрокосм, а й проєктує історію та організацію церковної інституції на внутрішнє життя індивіда, що прагне до досягнення істини.

Також можемо зустріти і метафору вірного шляху як «їжі життя», якою церква має забезпечити паству. Гільдегарда застосовує і поняття «солодких плодів» для позначення вчення апостолів та діяльності церкви. Зокрема, вказує на особливий смак церкви, її аромат та мелодію, порівнює розростання пастви із ростом дерева, а також слідування праведним шляхом без примусу з вдиханням солодкого аромату за своїм бажанням [5, с. 126–147].

Важливим для неї є також поняття обмеження, що має значення відречення земних пристрастей та означає внутрішню, потаємну цнотливість

серця шляхом чистого наслідування Слова. Невинність дає силу церкві не опускається до приземлених речей, а підійматись до речей небесних.

У VI візії церква виступає як наречена Слова Божого, що приймає весільні подарунки — його плоть та кров. Гільдегарда описує тут євхаристію як, з одного боку, засіб спілкування між світами божественним та людським, з другого — як необхідне усвідомлення здійсненої жертви для уникнення відхилення від праведного шляху [5, с. 148–180].

Таким чином, тісно пов'язаними з образом церкви для Гільдегарди стають: люди загалом, паства, єпископи Діва Марія та Ісус Христос. При цьому щодо останніх двох вживаються лише вирази «Діва» та «Слово Боже», тоді як безпосередньо ім'я Ісуса Христа чи Богородиці відсутнє [4, с. 453]. Бог Отець тут також не вказується, про його присутність свідчить лише голос. Характерним є акцентування на феномені світла, осяяння Словом як церкви, так і окремої людини.

Церква у «Scivias» постає у вигляді жінки, кожна частина тіла якої містить особливе значення, яке тлумачиться відповідно до періодів історії церкви та, водночас, має відношення як до духовного життя інституції, так і до внутрішнього життя окремої людини.

Така персоніфікація церкви мала місце і у поетичній творчості Гільдегарди, зокрема, у «Symphonia armonie celestium revelationum» [6]. Церкві присвячено чотири антифони: «O virgo Ecclesia», «Nunc gaudeant», «O orzchis Ecclesia» та «O chorcans lux stellarum».

У першому з них Гільдегарда порівнює церкву із дівою та нареченою Христа, акцентує увагу на спокутній жертві Спасителя та на пастві, що шукає шляху до нього. У «Nunc gaudeant» церква порівнюється з материнською утробою, паства ж описується «тою, що перебуває у обіймах божих» та «мерехтить у крові Спасителя». У «O chorcans lux stellarum» Гільдегарда знаходить для церкви численні метафори: це і сяйво зірок, і яскрава коштовність, і подарунок на весілля, і супутниця янголів.

Унікальним є антифон «O orzchis Ecclesia», оскільки він є єдиним твором Гільдегарди, написаним на власнотвореній нею *lingua ignota*. Саме тут вона застосовує такі лексеми як: *orzchis* (безмірна), *caldemia* (аромат), *loifolum* (родовий відмінок від *loifol* — люди), *crizanta* (помазаник), *chorzta* (блискучий). Слід зазначити, що у словнику *lingua ignota* існують і інші поняття, пов'язані із церквою, які Гільдегарда, проте, не застосовувала у тих творах, що збереглися, принаймні, до наших часів. Серед таких понять: *crizia* (церква), *spanriz* (освячення церкви), *iamischiz* (збірка церковних гімнів), *ophalin* (храм), *kaido* (святиня), *criz-* (священний), *scailo* (священник), *clainzo/monzchia* (монастир), *Stalticholz* (вітва), *Phalischer* (анахорет) та інші.

Та цінність цього антифону не лише у лінгвістичній унікальності, а й у поєднанні чуттєвого розуміння церкви з декларуванням її цінності як провід-

ника до істини. Тут церква порівнюється з ароматом стигматів та одночасно і з містом знання.

Таким чином, Гільдегарда з Бінгену, як у збірці «Scivias», так і у антифонах для богослужіння, описує церкву як важливий соціальний інститут, що успадкував апостольське вчення, є шляхом до істини, та розкриває її містеріальне значення, застосовуючи досить чуттєві, земні порівняння церкви з коштовним камінням, нареченою Христа та тілом жінки.

Література

1. *Singer Ch.* The Visions of Hildegard of Bingen // *Yale Journal of biology and medicine*. № 78. — N. H., 2005.
2. *Терехова Л. В.* Філософський потенціал трактату «Liber vitae meritorum» Хільдегарди Бінгенської // *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер.: Філософія, Культурологія. № 2. — Київ, 2010.
3. *Caviness M. H.* Hildegard as the Designer of the Illustrations to Her Works // *Hildegard of Bingen: The Context of Her Thought and Art*. — L., 1998.
4. *Морозова Д.* *Lingua Ignota* Хільдегарди Бінгенської. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4657/Morozova_Lingua_ignota_khil%27dehardy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. *Hozeski B.* Hildegard von Bingen's Mystical Visions: Translated from Scivias. — R., 1985.
6. *Nathaniel M. Campbell, Beverly R. Lomer, Sandstrom-McGuir X.* The Symphonia and Ordo Virtutum of Hildegard von Bingen. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.hildegard-society.org/p/music.html#Symphonia>
7. *Fr. Nyarlathotep Otis.* Словарь Lingua Ignota. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://apokrif93.com/blog/2015/07/01/slovar-lingua-ignota/>

